

Mål C-261/20

Sammanfattning av begäran om förhandsavgörande enligt artikel 98.1 i domstolens rättegångsregler

Datum för ingivande:

15 juni 2020

Domstol som begär förhandsavgörande:

Bundesgerichtshof (Tyskland)

Datum för beslutet att begära förhandsavgörande:

14 maj 2020

Klagande:

Thelen Technopark Berlin GmbH

Motpart:

MN

Saken i det nationella målet

Huruvida en nationell rättslig bestämmelse om minimipriser för arvoden för arkitekter och ingenjörer är förenlig med överordnad unionsrätt, bl.a. med tjänstedirektivet; direkt effekt av unionsrätten mellan enskilda.

Syfte med och rättslig grund för begäran om förhandsavgörande

Tolkning av unionsrätten, artikel 267 FEUF, särskilt

Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/123/EG av den 12 december 2006 om tjänster på den inre marknaden (EUT L 376, 2006, s. 36) (nedan kallat tjänstedirektivet)

Tolkningsfrågor

- 1) Följer det av unionsrätten, särskilt artikel 4.3 FEU samt artiklarna 288 tredje stycket och 260.1 FEUF, att artikel 15.1, 15.2 g och 15.3 i direktiv 2006/123

om tjänster på den inre marknaden har direkt effekt inom ramen för ett pågående rättsligt förfarande mellan privatpersoner, på så sätt att de nationella bestämmelser inte får tillämpas vilka står i strid med direktivet och anges i 7 § i Verordnung über die Honorare für Architekten- und Ingenieurleistungen (den tyska arvodestaxan för arkitekt- och ingenjörstjänster, HOAI), enligt vilken de i denna arvodestaxa fastställda minimipriserna för arkitekters och ingenjörers planerings- och övervakningstjänster är bindande – bortsett från vissa undantag – och en överenskommelse om arvoden i avtal med arkitekter eller ingenjörer vilken understiger minimipriserna är ogiltig?

- 2) Om den första frågan besvaras nekande:
 - a) Strider Förbundsrepubliken Tysklands reglering av bindande minimipriser för arkitekters och ingenjörers planerings- och övervakningstjänster i 7 § HOAI mot den etableringsfrihet som tillerkänns genom artikel 49 FEUF eller mot andra allmänna principer inom unionsrätten?
 - b) För det fall fråga 2a besvaras jakande, ställs följande fråga: Följer det av ett sådant åsidosättande att de nationella bestämmelserna om bindande minimipriser (här 7 § HOAI) inte får tillämpas i ett pågående rättsligt förfarande mellan privatpersoner?

Anförda unionsbestämmelser

Tjänstedirektivet, särskilt artikel 15.1, 15.2 g och 15.3

Artikel 49 FEUF (etableringsfrihet)

Anförda nationella bestämmelser

Bürgerliches Gesetzbuch (BGB, civillagen)

Gesetz zur Regelung von Ingenieur- und Architektenleistungen (lagen om reglering av arkitekt- och ingenjörstjänster) i den version som trädde i kraft den 12 november 1984 (Tysklands officiella tidning I s. 1337)

Verordnung über die Honorare für Architekten- und Ingenieurleistungen (arvodestaxa för arkitekter och ingenjörer) i den version som trädde i kraft den 10 juli 2013 (Tysklands officiella tidning I s. 2276) (nedan kallad HOAI)

Kortfattad redogörelse för de faktiska omständigheterna och förfarandet i det nationella målet

- 1 Parterna ingick den 2 juni 2016 ett ingenjörssavtal, inom vilket klaganden, som driver en ingenjörsfirma, åtog sig att tillhandahålla tjänster för ett byggprojekt i Berlin. För dessa tjänster, på vilka HOAI är tillämplig, avtalades ett schablonmässigt arvode.
- 2 Efter det att han sagt upp ingenjörssavtalet beräknade klaganden i juli 2017 sina utförda tjänster på grundval av minimipriserna enligt bestämmelserna i HOAI. Det arvode som framräknades översteg klart det avtalsenliga schablonarvodet. Motparten betalade inte fullt ut det fakturerade arvodet. Med sin talan gör klaganden anspråk på den ännu inte erlagda återstoden av fordran jämte ränta och advokatkostnader.
- 3 Klagandens talan och överklagande bifölls huvudsakligen av Landgericht (den regionala domstolen) liksom av appellationsdomstolen. Genom det överklagande som har godtagits av appellationsdomstolen yrkar motparten att talan ska ogillas.

Kortfattad redogörelse för skälen till att förhandsavgörande begärs

- 4 Huruvida motparten kan vinna framgång med sitt överklagande är avhängigt av det avgörande som Europeiska unionens domstol (nedan kallad domstolen) meddelar angående tolkningen av fördragen.

Den första tolkningsfrågan

- 5 Målet är avhängigt av huruvida det av tolkningen av unionsrätten, närmare bestämt av artikel 4.3 FEU samt artiklarna 288 tredje stycket och 260.1 FEUF, följer att artikel 15.1, 15.2 g och 15.3 i tjänstedirektivet har direkt effekt inom ramen för ett pågående rättsligt förfarande mellan privatpersoner, varför de nationella bestämmelser i HOAI som står i strid med detta direktiv inte får tillämpas på avtalet mellan parterna.
- 6 Vid tillämpningen av dessa nationella bestämmelser är minimipriserna i HOAI i princip bindande för ingenjörstjänster och ett avtal mellan parterna om ett schablonmässigt arvode som understiger minimipriserna i avtal med ingenjörer är ogiltigt. Härav följer att klaganden på grundval av minimipriserna i HOAI har rätt att begära betalning i den storleksordning som begärts. Motpartens överklagande skulle därmed ogillas.
- 7 Domstolen har i dom av den 4 juli 2019, kommissionen/Tyskland, C- 377/17, EU:C:2019:562, slagit fast att Förbundsrepubliken Tyskland har brutit mot sina skyldigheter enligt artikel 15.1, 15.2 g och 15.3 i tjänstedirektivet genom att landet har bibehållit bindande arvoden för planeringstjänster som utförs av arkitekter och ingenjörer.

- 8 I enlighet med nämnda dom har domstolen i ett mål om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF vidare slagit fast att artikel 15.1, 15.2 g och 15.3 i tjänstedirektivet ska tolkas så att den utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken det ska vara förbjudet att i avtal med arkitekter eller ingenjörer avtala arvoden som understiger minimipriserna i HOAI (beslut av den 6 februari 2020, hapeg dresden, C- 137/18, ej publicerat, EU:C:2020:84).
- 9 7 § HOAI (se den första tolkningsfrågan) kan inte med beaktande av domstolens ovannämnda dom av den 4 juli 2019 (C- 377/17) tolkas direktivkonformt på så sätt, att minimipriserna i HOAI mellan privatpersoner i princip inte är bindande och därmed inte står i strid med en överenskommelse om arvode i vilken minimipriserna understigits. Med tanke på den rättsliga grunden för HOAI och denna förordnings ändamål och syfte liksom lagstiftarens tydliga vilja skulle en direktivkonform tolkning i förevarande fall bli en tolkning *contra legem* av nationell rätt och kan därmed inte komma i fråga.
- 10 Utgången i det nationella målet är därmed i betydande grad avhängigt av svaret på den första tolkningsfrågan (se ovan). Denna fråga är den relevanta frågan för utgången. Om den besvaras jakande kommer motparten att nå framgång med sitt överklagande. Det på nationell rätt vilande arvodesanspråket – vilket överstiger klagandens avtalade schablonarvode – med minimipriserna i HOAI som grund skulle nämligen vara ogrundat om 7 § HOAI med beaktande av artikel 15.1, 15.2 g och 15.3 i tjänstedirektivet inte ska tillämpas.
- 11 Domstolen har hittills inte avgjort denna fråga i sina ovannämnda avgöranden utan uttryckligen lämnat den obesvarad. Frågan är omstridd inom rättspraxis och inom litteraturen, varför korrekt tillämpning av unionsrätten heller inte på förhand är så entydig ("acte claire") eller på något sätt utredd genom rättspraxis ("acte éclairé") att det inte kan kvarstå rimligt tvivel.
- 12 Den hänskjutande domstolen lutar mot att tillämpa synsättet att minimipriserna i HOAI i pågående rättsliga förfaranden mellan privatpersoner bibehåller sin giltighet till dess att den nationella lagstiftaren upphäver den bindande prisramen.
- 13 EU-domstolen har dock slagit fast att artikel 15 i tjänstedirektivet även är tillämplig på rent nationella förhållanden – såsom i förevarande mål – (domstolens dom av den 4 juli 2019, kommissionen/Tyskland, C- 377/17, EU:C:2019:562, och dom av den 30 januari 2018, X och Visser, de förenade målen C- 360/15 och C- 31/16, EU:C:2018:44).
- 14 Dessutom kan enskilda i enlighet med domstolens fasta praxis i vissa fall direkt åberopa ett direktiv gentemot medlemsstaten, om direktivet inte i tid eller endast otillräckligt har införlivats med den nationella lagstiftningen och om bestämmelsen i direktivet till sitt innehåll framstår som ovillkorlig och tillräckligt precis. Dessa förutsättningar är uppfyllda med avseende på artikel 15.1, 15.2 g och 15.3 i tjänstedirektivet.

- 15 Enligt domstolens avgörande i ovannämnda dom av den 4 juli 2019 (C- 377/17) står det för det första klart att Förbundsrepubliken Tyskland inte på rätt sätt har införlivat de berörda bestämmelserna i fråga om minimi- och maximiavgifter inom den i artikel 44.1 i tjänstedirektivet utsatta fristen den 28 december 2009. För det andra framstår bestämmelsen – så som EU-domstolen redan har fastslagit – även till innehållet som ovillkorlig och tillräckligt precis. Därmed har artikel 15 i tjänstedirektivet direkt effekt, eftersom medlemsstaterna i andra meningen i punkt 1 i denna artikel åläggs en ovillkorlig och tillräckligt precis skyldighet att anpassa sina lagar och andra författningar så att de blir förenliga med de villkor som avses i punkt 3 i artikeln.
- 16 Dessa principer innebär enligt den hänskjutande domstolen emellertid inte att artikel 15.1, 15.2 g och 15.3 i tjänstedirektivet även i ett pågående rättsligt förfarande som uteslutande förs mellan privatpersoner innebär att de nationella bestämmelserna om att minimipriserna i 7 § HOAI är bindande inte ska tillämpas.
- 17 Enligt domstolens fasta praxis kan ett direktiv i princip inte i sig självt medföra en skyldighet för en enskild person och kan inte som sådant åberopas mot denne. Om man utvidgar möjligheten att åberopa ett icke eller felaktigt införlivat direktiv till att omfatta förhållanden mellan privatpersoner skulle detta innebära att man tillerkänner Europeiska unionen en rätt att med omedelbar effekt ålägga enskilda personer skyldigheter, fastän unionen inte har sådan behörighet annat än i den utsträckning den fått rätt att anta förordningar. Ett direktiv kan i enlighet med detta i princip heller inte åberopas inom en rättslig tvist mellan privatpersoner i syfte att kunna frångå tillämpningen av en medlemsstats reglering, vilken står i strid med direktivet (se bl.a. domstolens dom av den 22 januari 2019, Cresco Investigation, C- 193/17, EU:C:2019:43).
- 18 Den hänskjutande domstolen anser att artikel 15.1, 15.2 g och 15.3 i tjänstedirektivet i enlighet med denna rättspraxis inte kan ha direkt effekt i pågående rättsliga förfaranden mellan privatpersoner, varför denna bestämmelse inte får företräde framför de nationella bestämmelserna om att minimipriserna i 7 § HOAI är bindande.
- 19 Visserligen grundas det genom artikel 15 i tjänstedirektivet inte några skyldigheter för en enskild person. Om man godtar att denna bestämmelse skulle ha direkt effekt i pågående rättsliga förfaranden mellan privatpersoner, skulle detta dock medföra att en arkitekt eller en ingenjör endast har rätt till den lägre ersättning som avtalats med uppdragsgivaren och följaktligen mister rätten enligt nationell rätt till ett arvode enligt minimipriserna i HOAI. Därmed skulle en privatperson berövas en subjektiv rätt som enligt nationell lagstiftning tillkommer denne.
- 20 I den mån domstolen i befintlig praxis i vissa undantagsfall – där en direktivkonform tolkning var omöjlig – har godtagit att nationella bestämmelser som står i strid med unionsrätten inte ska tillämpas mellan privatpersoner omfattas förevarande rättstvist enligt den hänskjutande domstolens åsikt inte av detta. Det rörde sig i de anförda fallen om särskilda konstellationer som inte är jämförbara

med förevarande fall (se bl.a. domstolens dom av den 7 augusti 2018, Smith, C- 122/17, EU:C:2018:631).

Den andra tolkningsfrågan

- 21 Om den första tolkningsfrågan besvaras nekande, beror utgången i målet på svaret på tolkningsfrågorna 2 a och 2 b. Dessa frågor får betydelse för utgången av målet om en utebliven tillämpning av de nationella bestämmelserna om bindande minimipriser i 7 § HOAI inte redan följer av en direkt tillämpning av artikel 15.1, 15.2 g och 15.3 i tjänstedirektivet.
- 22 Motpartens skulle nämligen också vinna framgång med sitt överklagande, om den uteblivna tillämpningen av de berörda nationella bestämmelserna i ett pågående rättsligt förfarande mellan privatpersoner kan härledas ur ett åsidosättande av den etableringsfrihet som tillerkänns genom artikel 49 FEUF eller mot andra allmänna principer inom unionsrätten.
- 23 Domstolen har i sin ovannämnda dom av den 4 juli 2019 (C- 377/17) uttryckligen avstått från att ta ställning till om regleringen om bindande minimipriser för planeringstjänster som utförs av arkitekter och ingenjörer står i strid med etableringsfriheten. Ett åsidosättande av etableringsfriheten eller andra allmänna principer inom unionsrätten kan enligt domstolens praxis i princip medföra att även en privatperson i ett pågående rättsligt förfarande mot en annan privatperson kan åberopa att nationella bestämmelser står i strid med unionsrätten. Det kan härav följa att en nationell bestämmelse inte är tillämplig vid åsidosättsättande av fördragen – även vid en rättslig tvist mellan privatpersoner.
- 24 Ett sådant åsidosättande av etableringsfriheten kan enligt den hänskjutande domstolens åsikt inte uteslutas, även om det är tveksamt huruvida åsidosättandet omfattas av tillämpningsområdet för denna frihet. HOAI är nämligen i den version som gäller för i det nationella målet endast tillämplig på inhemska förhållanden. I HOAI fastställs dess tillämpningsområde uttryckligen på så sätt, att endast beräkning av vederlag för grundläggande tjänster som tillhandahålls av arkitekter och ingenjörer med säte i Tyskland omfattas av detta och om dessa grundläggande tjänster omfattas av denna förordning och tillhandahålls från Tyskland.
- 25 I det berörda fallet skulle det eventuellt kunna vara av betydelse i vilken mån syftet med etableringsfriheten kräver att man i rättsliga förhållanden mellan privatpersoner avstår från att tillämpa de nationella bestämmelserna om bindande minimipriser i HOAI på ett avtal som det här föreliggande.